

## *Türkmen Türkçesinden Türkiye Türkçesine Yapılan Aktarmalarda Karşılaşılan Bazı Problemler*

*Some Problems Faced While Translating From Turcoman Turkish To Turkey Turkish*

Fatih KİRİŞÇİOĞLU\*

### **Özet**

*Bu çalışmada GÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğrencilerine değişik zamanlarda Türkmen Türkçesiyle yazılmış üç farklı metin verilmiş, öğrencilerden bu metinleri Türkiye Türkçesine aktarmaları istenmiştir. Sonuçta, metin aktarmada yaptıkları yanlışlar belirtilerek hata tipleri ortaya konmuştur*

### **Anahtar Kelimeler**

*Türk Lehçeleri, Türkmen Türkçesi, Türkiye Türkçesi, metin aktarma, aktarma yanlışları*

### **Abstract**

*In this study, three different texts written in Turcoman Turkish were given on three different occasions to the students of the Department of Modern Turkish Dialects at the Faculty of Science and Letters . The students were asked the translate the texts into Turkey Turkish ; the mistakes that the students made in their translations were identified and types of mistakes were noted.*

### **Key Words**

*Turkish Dialects, Turcoman Turkish, Turkey Turkish, translate the text, mistakes the translate*

\* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.



**1990 yılında** Rus İmparatorluğu'nun II. devresi yani, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bu coğrafyada Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan Cumhuriyetlerinin yanı sıra Rusya Cumhuriyetine bağlı olarak pek çok Muhtar Türk Cumhuriyeti de kuruldu. Bu gelişmeler neticesinde yeni cumhuriyetlerle ekonomik, siyasî ve kültürel birçok antlaşmalar yapıldı, karşılıklı gidip gelmeler artmaya başladı. Bir taraftan genel Türk dili içinde bir lehçe olan Türkiye Türkçesinin akraba cumhuriyet ve topluluklardan gelen öğrenciler başta olmak üzere iş adamları ve bürokratlara öğretilmesi, diğer taraftan da Türk lehçelerinin Çağdaş Türk Lehçeleri, Türk Dili ve Edebiyatı ve Tarih bölümlerinin öğrencileri başta olmak üzere Türk Dünyasının farklı bölgelerine giden öğrenci, araştırmacı, bürokrat ve işadamlarına öğretilmesi zarureti ortaya çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, bu gelişmelere hazırlıksız yakalansa da 1993 yılından itibaren Türk lehçelerinin ve edebiyatlarının okutulup öğretilmesi noktasında önce Gazi ve Ankara Üniversiteleri başta olmak üzere Muğla, Atatürk, Diyarbakır, Celal Bayar, Erciyes ve İstanbul Üniversitelerinde Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümlerinin kurulmuş olması sevindirici bir gelişmedir. Bu bölümlerin açılmasıyla hangi lehçelerin öncelikli öğretileceğinden tutun da ders programlarına, derslerin muhteva ve saatlerine, derslerin hangi metotla ve hangi ders kaynak ve araçlarıyla öğretileceğine kadar birçok problem çözülmeyi bekler bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bölümlerde dersler, dil öğretim metotlarından "dinleme", "okuma", "konuşma" ve "yazma" esaslarını kapsayacak şekilde düzenlenerek Türk lehçelerinin "Ses Bilgisi", "Şekil Bilgisi", "Metin Aktarma", "Metin İnceleme", "Edebiyat Tarihi", "Konuşma" ve "Kompozisyon" gibi birçok ders konulmuştur. Bu dersler noktasında, Türkiye'deki Çağdaş Türk lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde aynı ders programlarının tatbik edildiğini söylemek güçtür. Çünkü ilgili bölümler kadrolarındaki elemanların niteliğine ve yetiştirme alanlarına göre dersleri düzenlemektedirler. Bununla birlikte, hangi Türk lehçesi hangi adlı dersle öğretilirse öğretilsin dil öğreniminde öğrenilecek olan dilin "anlaşılması", "kavranması", "anlatılması" ve "yazıya dökülmesi" temel hedeflerdendir.

Türkiye'de, Türk lehçelerinden metin aktarma faaliyetleri yoğunlukla 1990 yılından itibaren başlasa da daha önceki tarihlerde *Türk Yurdu*, *Türk Kültürü*, *Türk Edebiyatı*, *Türk Dili* ve *Kardaş Edebiyatlar* gibi ilmî ve edebî dergilerde, *Bah-tiyar Vahapzâde*'nin Şiirleri ve *Haydar Baba'ya Selam* gibi eserlerde ve lisansüstü

çalışmalarda aktarılmış metinleri görmekteyiz. 1990 sonrası aktarma faaliyetlerinin artmasıyla birlikte, aktarma meseleleri ve problemleri üzerinde de durulmaya başlanmıştır. Bu konuda çalışmalar yapan araştırmacıların içinde *Ahmet B.Ercilasun*<sup>1</sup>, *Yusuf Gedikli*<sup>2</sup>, *N.Mahmudov*<sup>3</sup>, *A.Resulov*<sup>4</sup>, *Ayşe İlker*<sup>5</sup>, *Mustafa Uğurlu*<sup>6</sup>, *Seyitnazar Arnazarov*<sup>7</sup> ve *Ahmet Karadoğan*<sup>8</sup> sayılabilir.

Araştırmacılar çalışmalarında metin aktarma meselelerine bazı farklı yönlerden yaklaşırlar da genel olarak;

- a- Kelimelerde yalancı eşdeğerlik,
- b- Eklerde yalancı eşdeğerlik,
- c- Orijinal metnin aslını koruma,
- d- Orijinal metnin aslını uyarılama,

- 
- <sup>1</sup> Ahmet B. Ercilasun, "Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar", *Dil Dergisi*, Ankara 1992, s. 28-42; Ahmet B. Ercilasun, "Lehçelerden Türkiye Türkçesine Aktarma", *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı-Tebliğler*, 8-10 Aralık 1994, baskı: Ankara 1995, s. 41-45; Ahmet B. Ercilasun, "Lehçeler Arası Aktarma", *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara 1997, s. 91-100.
- <sup>2</sup> Yusuf Gedikli, "Türk Lehçelerinden Metin Aktarma Yolları ve Metin Aktarmanın İlke ve Meseleleri", *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı-Tebliğler*, 8-10 Aralık 1994, baskı: Ankara 1995, s. 58-69.
- <sup>3</sup> N. Mahmudov, "Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Akraba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi)", *Dil Dergisi*, Ankara 1994, 17, s. 15-19.
- <sup>4</sup> A. Resulov, "Akraba Diller ve Yalancı Eşdeğerler Sorunu", *Türk Dili*, 524, Ankara 1995, s. 916-924.
- <sup>5</sup> Ayşe İlker, "Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine bazı Düşünceler", *III. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*, Ankara, 26-28 Eylül 1996 (Baskı: Ankara 1999, s. 553-560).
- <sup>6</sup> Mustafa Uğurlu, "Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve 'Abay Yolu' Romanı", *Bilgi*, 15, Ankara 2000, s. 59-80.
- Mustafa Uğurlu, "Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eşdeğerliği.'Camiyla' Romanındaki Meseleler Üzerine", *Lars Johanson Armağanı*, Ankara 2002, s. 389-401.
- Mustafa Uğurlu, "Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eşdeğerliği", *Bilgi*, 29, Ankara 2004, s. 29-40.
- <sup>7</sup> Seyitnazar Arnazarov, "Türkmen ve Türkiye Türkçelerinde Aynı Kelimelerle İfade Edilen Bazı Sıfatlardaki Anlam Farklılıkları Üzerine", *Ortak Dil Türkçe Paneli*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, 29 Mart 2002. (baskı: *Dil Dergisi*, Sayı: 113 Ankara Mart-Nisan 2002, s. 72-77).
- Seyitnazar Arnazarov, "Türkmen ve Türkiye Türkçesinde Bazı Ortak Adların Anlam ve Nüans Farklılıkları Üzerine", *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, 8-10 Mayıs 2002,(baskı: Ankara 2004, s.56-62).
- Seyitnazar Arnazarov, "Türkmen ve Türkiye Türkçesinde Bazı Ortak Fiillerde Yalancı Eşdeğerlik", *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara 2004.
- Seyitnazar Arnazarov "Türkmen ve Türkiye Türkçesinin Ortak Fiillerinin Anlam Bakımından Genel Bir Mukayesesi", *V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*, Ankara, 2004,(baskı: Ankara 2005, s. 193-220).
- <sup>8</sup> Ahmet Karadoğan, *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları, Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi Üzerine Bir İnceleme*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış doktora tezi) Kırıkkale 2004.

- e- Yanlış ek seçimi,
- f- Atasözleri ve deyimleri yanlış aktarma,
- g- Cümlelerin öğelerini doğru düzgün yerleştirememesi gibi hususlar üzerinde durmuşlardır.

Çalışmamızda Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünün Güney-Batı (Oğuz) Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında öğrenim gören ve bu anabilim dalında ağırlıklı olarak Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerini ve Edebiyatlarını öğrenen öğrencilerin III. sınıfta aldıkları “Türkmen Türkçesi-Metin Aktarma” dersinde yaptıkları genel hatalar üzerinde duracağız ve bunları sınıflandıracacağız. Öğrencilerimizin tamamı “Türkiye Türkçesi”, “Türkçe Kompozisyon”, “Osmanlı Türkçesi”, “Türkmen Türkçesi-Ses Bilgisi”, “Türkmen Türkçesi-Şekil Bilgisi”, “Azerbaycan Türkçesi-Ses Bilgisi” ve “Azerbaycan Türkçesi-Şekil Bilgisi” gibi dersleri daha önceki yıllarda almışlardır.

Öğrencilere değişik zamanlarda üç farklı metin verilmiştir. A, B, C metinleri diye işaretlenen metinlerden A metni kısa hikâyelerden 3 basit paragraf, B metni uzun hikâyeden bir bölüm, C metni ise tarihî romandan bir parçadır<sup>9</sup>. Öğrencilerden her metni bir (1) saat içerisinde ve sözlük yardımıyla Türkiye Türkçesine aktarmaları istenmiştir. Bu aktarmalar sonucunda öğrencilerimizin hata yaptıkları kelime ve kelime grupları aşağıda belirtilmiştir. Parantez içindeki rakamlar hata yapan öğrenci sayısını göstermektedir. Öğrencilerin kelimeyi atladıkları/dikkate almadıkları yerler “(yok)”, daha sonra yazmak için boş bıraktıkları yerler “(boş)” kaydıyla belirtilmiştir.

#### **A Metni I. Paragraf (19 öğrenci)**

Diñe: (yok), (7)

Ozal: sonra (3)

Bir näçe günlük: birkaç saatlik, bir günlük, bazı günler (3)

Şayını tutup otur: bezeğini tutup otur, takını tutup otur, çayını yapıp otur, paranı tutup otur (7)

Üstünden geleris: önce geliriz, sonra geliriz, ardından geliriz, arkandan geliriz, hakkından geliriz (10)

Hoş: hoş, güzel, hoşçakalın, kuş (9)

<sup>9</sup> A metni: Arap Gurbanov, *Dağ ve Oğlan-Hekayalar*, Aşgabat 1987, s. 21, 25, 31.

B metni: Arap Gurbanov, *Dağ ve Oğlan-Hekayalar*, Aşgabat 1987, s. 99.

C metni: Bedri Kerbabayev, *Gaygisız Atabay*, Aşgabat 1967, s. 311.

Cogap: deste, çorap (2)

Gözlöp gelirdiler: sayıp geldiler, gönderip geldiler, yolunu beklediler, arayıp geliyorlardı, gözlemlediler(5)

Näme sebäbe: niçin sebepsiz, bütün sebebi, nasıl sebebi, neden sebebi neydi (5)

Gınansañ: kınansan, üzüldüğün, üzülsem, hor görülsen (4)

Häzirem: hazırım, şimdi, her zaman (5)

Hökman: mecburi anlarda, mecburen, acele, gerekli, her zaman, hükmen (8)

Gözlöp taparın: gözlemleyip severim, gözleşip bakarım, görüp severim (4)

Karar etti: ikna etti, büyük söz söyledi, akıllı bir şekilde karar verdi (3)

Edil: (boş) ,edil, aynı (5)

### **A Metni II. Paragraf**

Düybünden nädogrı: (boş), dibinden doğrusunu, tamamı doğru değil, köküne ne kadar iyi, anlattıklarına inanma, asla doğru olmadığını (12)

Oña yetesi zat: ondan öte, yetişecek, yetecek, ötesi, onun gibi, ulaşacak, ona fazla bir şey (9)

Urmaga: ormana, tutmaya (2)

Ahırın: önce, fakat, o zaman, anladın, son olarak (6)

Neneñ: nenen, büyük annen, nereden, (5)

Dözüp bilyäñ: tahammül etmedin, nerden biliyorsun, dayanabilirim, tahammül eder (6)

Ol diyen gaharlı bolmasa da: o söylediklerinde nefret olmasa da, o söz kahırlı olmasa da, onu diyen öfkeli olmasa da, söylenenlerden siniri yatışmış olsa da, o söyleyen sitemli olmasa da (10)

Yüreginden sızdırıp gürleyärdi: yüreğini sızdıran bir şeyler vardı, yüreğinden hissedip söylüyordu, yüreğinden sızlanarak konuşuyordu, yüreğinden acı hissedip haykırmıştır, yüreğinde hala kızgınlık vardı, yüreğinden duyup konuşurdu (12)

Tarapını çaldı: (boş), tarafına dokundu, yolunu kesti, kapısını çaldı, tarafını çaldı, etrafını sardı, tarafını bildi, tarapını çaldı (10)

Yencip yörmek bolar mı: umursayıp yürüyüp gitmek olur mu, encip yürümek olur mu, encip yormak olur mu, döküp yürümek olur mu, söyleyerek tamamlamış olmaz mı, acıyıp saygı gösterir mi (12).

### **A Metni III. Paragraf**

Pişicege: pişiceğe, kedisine, çocuk kediciğe, kediye, olgunlaşacak (8)

Yüreği avadı: yüreği avadı, yüreği acıdı (6)

Obadan: obadan, güzel (4)

Azaşıp gelen: sızıp gelen, gelen, sızlayıp, aşağı sızıp (4)

Çak etti: güldü, sürtündü, ısırıldı, sevindi (6)

Dogrudan da: dogrudan da, doğrudan da öyleydi, doğrusu da (5)

Çalım ediydi: çalarak yedirdi, benzer bir şeydi, çalıp baktı (4)

Tüyi çal: tüyü seyrek (3)

Döşlerinin aşağı: dişlerinin altı, dişlerinin eti, boynunun aşağısı, boynunun altı, göğüslerinin aşağısı, düşleri (7)

Yöne velin: bedava fakat, yine farklı, parasız, ama belli ki, bedava (7)

Çalasından dogumlıdı: (boş), çalasından dogumlıdı, güzel hızlı çevik ve cesaretliydi, hızlı olmasından kaynaklanıyordu, zorluğundan duruyordu, çevikliğinden cesurdu (9)

### **B Metni I. Paragraf (19 öğrenci)**

Kolhoza: kolhoza, pamuk tarlasına, çiftçiye, bağa (12)

Yılım: (yok), şefkatli, sıcak (5)

Garındaşlarımın: kardeşimin, akrabam, yiğit arkadaşımın (5)

Yorga: (yok), koca, yorga, can ciğer (7)

Şähre gidenimde: şehre gideyim de, şehre gittiğinde, şehre gitmişti (4)

Yitirip gelendigim: kaybettikten sonra, kaygılandığım, onu kaybettiği, yedirip doyurmak, indirip geldiğim, kaybettiğim (7)

Yadıma düşdi: yanıma geldi, görevi bana düştü, önüme çıktı, karar verdim (6)

Beyleki: ona benzeyen, öyleki, böyleki, bu gibi (5)

Ala-böle: (yok), ala-böle, şöyle böyle, karışık renkli (8)

Müñlöp: binmek için, münlep, binenlere, binlik (6)

İndi velin: veli şimdi, şimdi velin, şimdi fakat, şimdi ancak, şimdi, o zaman elbette (7)

Gızan: kızdı, kazan, çok sıcak olan, kızgın bir halde, kızışan, iyi kızan, sıcak (8)

Köpüğe: (yok), köpüğe, kapiğe, bir şekilde, iyi fiyata (8)

Han-ha: hatta, öylece, han-ha, Han'a, ha-ha (7)

Iğışıp yürerler: ıgışıp duruyorlardı, duyurup yürüyorlar, ıgışıp yürürler, ıkınarak yürürler, kaldılar, yığılıp kaldılar, hareket ederler, düşünüp yürüyorlar, yürüyordum, fokurdayıp yerler, savrulup gidiyorlar, toplanıp yerler, çalışıp geçiniyor (16).

### **B Metni II. Paragraf**

Durudu: duruldu, durgundu, inci gibiydi, duruyordu ( 10)

Edil: edil, içi, sağlam kırılmayan (4)

Yalpıldap: (yok), yalpılanarak, berrak (3)

Yatırdı: boylu boyunca uzandı, akıyordu (4)

Yekece: (yok), tek başına duran, büyükçe, tek başına, küçükçe, avlanacak,pek fazla, irice (12)

Urup bilmedim: vurmak istemedim, vurmadım, ürüp duruyordu, konuvermedi (4)

Guş görünmedi: kuşu görememiştim, kuş göremedim, görünmez oldu, kuş göremedi, görürlerde olmamasıydı (6)

Tokaylık: pıtlılık, çimenlik, yokuşluk(3)

Gögerçin kâñ eken: güvercinmiş, güvercin çok iken, güvercin varmış, güvercin az idi, güvercin grubu vardı (6)

Bolara çemeli: (yok), uygun yerdi, elverişli, buralara çömeldiler, uygun, konuyorlar, uygun bulmuş (8)

Yöne velin: veli, fakat veli, Velin'in, yine ancak (6)

Yuvaş: yavaş sesli, kalabalık (4)

Bognum ısmadı: vurmak istememişti, gücüm yoktu, gücüm yetmedi, cesaret edemedim (6)

Bir eden zadım: (yok), bir yeten şeyim, bir süre sonra (7)

Hezil edinip: (yok), komik bir şekilde, güzelce, mutlu olup, güzel bir vakitte, hoşlanıp, hazinlendim, mutlu olup, komik şeyler düşündüm (11)

Suva düşündim: (yok), suya düşündüm, suya doğru bakıp düşündüm, kendi kendime düşündüm, üzüntüyü düşündüm, çok düşündüm (12)

### **B Metni III. Paragraf**

Gaydışınım: akrabalarım, döndüm, yürümekten, dönüşüm, dolaşmaktan (5)

Çaksız: (yok), çok, sınırsız (7)

Yadavdım: yoruldu, kaygılandım, neşesizdim, rahattım(4)

Yarpı yolda: Yokuş yolda, eski yoldan, o yerde (4)

Dınç alayın: dınç alayım, dinlenelim (5)

Töveregime garandım: tüfeğime yaslandım, silahıma yaslandım, köşeme çekildim (3)

Derya: derya, deniz (6)

Goşa: kuşa, koşan, küçük, kişelere, zıplayan, korkarak, taşa, koşup (10)

Toraña (yok), toranna, tuzağa, turnaya, tepeciğe, kuşu (13)

Gözüm düşdi: gözüm değdi, gözüm çarptı (2)

Yoldan sovuğdım: yoldan soğudum, yolda durdum, yolda durup, yürüme-yi bıraktım, yoldan geri kaldım (6)

Golay baramda: çabuk varayım, kolay gideyim de, kolay varınca, kolayca vardığında (5)

Goşamı: (yok), çiftimi, pılı pırtımı, çiftçi (5)

Gulagını çekdim: kulağımı çekti, emniyetini çektim, başka bir yeri götürdüm, kulaklarını çektim, kulağımı çektim (5)

Yere yapırıldım: yere yapıştırdım, yere yaklaşıp, yakalayıp (4)

Çenedim: çiğnedim (2)

Ulı guş: yüksekteki kuş, gibi kuş

Bolara çemeli: (yok), hedef aldı, onlara elverişli, bu yere konacak, bu tarafa gel, onlara uygun, bulmaya uygun, bulmaya elverişli (12)

İçimi geplettilim: içinden konuştu, içimi döktüm, içimi çektim, içimi konuşturdum, içimi rahatlattım, kendim rahattım (10)



Yerinden turmadık bolsa: (yok), yerinden vurmaktır, durduğu yerde oynamasaydı, yerinden tutmasaydım, yerinde dursaydı, yerinden durmadık ise, yerinde durmasaydı (12)

Gürrüñsüz: (yok), sohbetsiz, konuşmadan, sessizce, sessiz, kurşunsuz (11)

#### **B Metni IV. Paragraf**

4 öğrencide hiç yok, 2 öğrencide yarısı yok

oğlancık eken: oğlancık ise, erkek çocuk ise (2)

ak-tam bolandığını: (aynen), bembeyaz bulandığını, akıdır, beyazladığını (5)

bolsa: olsa (2)

gürsüldöp: (yok), heyecandan, korkudan atıp, kursağım (4)

agzımdan çıkacak boylar: ağızımdan çıkacak gibiydi, çıkacak oldu, çıkacak oluyor (4)

ılgap baranımı: koşup yetişeceğimi, koşarak vardım (2)

duyman galdım: duymadım, şaşırdım, hissetmeden vardım, düşman oldum, donup kaldım (5)

#### **C Metni I. Paragraf (14 öğrenci)**

Otuz üçüncü baş: (yok), otuz üçüncü başlangıç (7)

Uzakdadığını: uzaklarda olduğunu, ilerisini, uzaklarında, uzaktakini, uzaklaşacağını (6)

Gozgayardı: açıyordu, başkaldırıyordu, hareket ederdi, hâkim olurdu (7)

Hem: -da (3), da (4)

Milletler komissariatına: milletler askeri komiserliğine, milletler askeriyesine (3)

Arzalar: istekler, aksaklıklar (2)

Anıkladı: açıkladı, anlatıyordu, düşündürdü (3)

Milli alagözlük: (yok), milli alagözlük, milli davamız, milli görüşler, milli bayrakçılık, millî uyanış (13)

Durduğıça: durdukça (2)

Rovaçlanyardı: vesile oluyordu, güzelleşiyordu, gururlanıyordu (3)

Milli bölünüşik: milli bölünme, milli bölünüş (8)

Bäs gelmedik: üstün gelemeyen, galip gelemeyen, son veremeyen, yalnız gelmedik, karşı gelmedik, yeterli gelmeyen, yeterli gelemedik, yeter diyen (8)

Käbir: (yok), kebir, diğer, başka, büyük (7)

Milletçiler: milletçiler, milletler (7)

Heñ çalyardı: motifler çiziyorlardı, hava katıyordu, kaliteli melodiler çalırdı, planlarla başardı, enstrüman çalıyorlardı (6)

Şol durşuna: o hayata, bu duruşuna (4)

Bir müñ dokuz yüz yigirmi üçüncü yılın başlarında: 1923. yılın başlarında, bin dokuz yirmi üçüncü yılın başlarında (7)

1922. yılıñ: 1922. yılın (4)

gürrüñ gösteripdiler: talep etmiştiler, kararlıydılar, konuşmalarını götürdüler, fikir sahibi oldu, kabul etmişdiler, konuşuyordular, gururla söylüyorlardı, yankı buluyordu, etkilemeye çalışıyorlardı, bağıırıp ayaklandı (11)

golay: kolay, yakındaki (6)

geneş bolupdı: geneş olmuştu, görüşler olmuştu fikir danışması olmuştu, fazla konuşulmaktaydı, konuşma olmuştu, tavsiye olunmuştu, fikir sorulmuştu, öğüt veriyordu (12)

adından: (yok), adından, içinden (10)

Gaygısız: kaygısız, acımasız (3)

Emeldarlarına: kurnazlarına, isteklerine, kurnazlarına, hilekârlarına, aynı amacı paylaşanlara, kötü emellerine, düşmanlarına ( 8)

Mazalıca degipdi: zevk verici olduğunu söylüyordu, hoşnut değildi, keyifli değildi, inceden inceye, sakince, zevk verici şekilde, güzel sözler, zevkli geliyor demişti (10)

Suverinetine: (yok), suverinetine, milletine, sulamasına, isteklerine, durumuna, ilerlemesine (10)

Şikest yetirmekçi bolyarsıñız: darbe vuruyorsunuz, darbe getiren olursunuz, darbe vuruyor oluyorsunuz, darbe vurmak oluyorsunuz, darbe vurmak istiyoruz, darbe vurmuş oluyorsunuz (7)

Gün görüñ yeri bolmanı için: (yok), bir sonuca varamayacağından, bağıırıp çağırıldığını gördüğü için, komitede yeri olması için, gün yüzüne çıkamaya-cağı için, gün görme yeri olmaması için, gün gören yeri olması için (11)

Yuvutmaga: getirmemeye, dinlemeye, sonraya bırakmaya (7)

Mecbur bolupdı: mecbur etti, mecbur etmişti, mecbur bırakmıştı, gerek duymadılar (4)

### C Metni II. Paragraf

Gelen günlerinden: (yok), geçmiş günlerinden, gelecek günlerinden (3)

Çaknışma: bozuşturmak, düşürmek, çarpışma, mücadele (6)

Emele gelibdi: hevesiyle gelmişti, işi için gelmişti, isteklenirdi, görmek için geldi (4)

Goça: koca, yaşlıya, keçiye, büyük, kocaya (9)

Çalım ediydi: çalım ediyordu, çelme attılar, çarpıştırlardı (4)

İkiçäk: (yok), ikisini, ikisinin arasında, ikide bir (9)

Duşuşıkda: (yok), düşündüklerinde, düşüncede, düşüklerinde, baş başa kalınca (6)

Edara: idare, kahraman, bürodaki, idare edecek (7)

İşgerlerinden: işçilerinden, işlerinden, işyerlerinden, işlerini (6)

Atlarını: atlarını, atını (2)

Tercimehallarını: çevirip, hallerini, çevirmenden, tercümelerini (4)

Mâlim edip: malum edip, bildirip, serzenişte bulunup, anlatıp, yazıp, haber verip, öğrenip, anlatıp söyleyen, isteyip (11).

### SONUÇ

Denek sayısı fazla olmasa da eğer yapılan hata ve yanlışların istatistikî bir dökümünü vermek gerekirse karşımıza şöyle bir tablo çıkar:

Yalancı Eşdeğerlik	% 20
Metnin Aslını Koruma	% 16
Metnin Aslını Uyarlama	% 14
Birleşik veya tasvir fiillerde yanlış aktarma	% 14
Yanlış Ek Seçimi	% 13
Atasözleri ve Deyimleri Yanlış Aktarma	% 8
Cümlenin Öğelerini Doğru Düzgün Yerleştirememe	% 8
Diğer	% 7

Yukarıdaki yanlışlara bakarak ve sınıf içinde öğrencilerimizin yaptıkları sözlü veya yazılı aktarmalardan hareketle, aktarma yapacakların kaynak lehçe

(Türkmen Türkçesi) ile hedef lehçe (Türkiye Türkçesi)nin kelime kadrosunun inceliklerini bilmeleri ve gramer kurallarının özelliklerini çok iyi kavramış olmaları gerektiğini söyleyebiliriz. Kaynak lehçenin kelime bilgisi ile ilgili hususlar büyük bir ölçüde sözlükler yardımıyla aşılabılır. Ne yazık ki, sayı ve nitelik açısından yeterli lehçe sözlüklerimizin olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, aktarma yapanların ana dili olan hedef lehçenin bütün yönleri ve kullanım anında dilin kazandığı değerlerle bilinmesinin zarureti açıkça ortadadır. Aktarma tercüme değildir; ama tercümeden daha farklı zorlukları da beraberinde getirir. Her iki lehçenin dil ile ilgili anlam ve kullanım alanları kökündeki birlik sebebiyle çok farklı aldanmalara zemin hazırlamaktadır. Bu bakımdan dil kurallarından çok dilin kullanım anında kazandığı her türlü değeri göz önüne almak gerekmektedir; yani lehçeler arasında bağlam ilişkisi üzerinde durmadan aktarmayla uğraşmak birçok aldanmaya sebep olmaktadır. Bütün bunların temelinde de dil öğrenimini dil bilgisi ve sözlük bilim ile gerçekleştirme alışkanlığının bulunduğu bilinmektedir. Kısacası aktarma yapanın her iki lehçeyle ilgili anlambilim bilgileriyle donatılmış olması gerekmektedir. Sözü edilen lehçelerin edebiyat dillerini bilmeden aktarma yapmaya kalkışmak kolay değildir. Aktarma ciddi bir iştir. İzlenimler ve benzerliklerden hareketle yapılamaz.

Her iki lehçenin edebî eserlerini zevkle okumadan aktarma yapılamayacağı yukarıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Dil inceliğinin ayrıca yüksek öğretimleri sürecinde bu öğrencilerin önce de belirttiğimiz gibi “Türkiye Türkçesi”, “Türkçe Kompozisyon” gibi alana yönelik dersleri almaları anaokulundan başlayarak bütün eğitim-öğretim program ve uygulamalarının mercek altına alınmasını gerektirmektedir. Öğrencilerin eğitim süreçleri boyunca “okuma” ve “yazma” ile bağlantılı çalışmalarının yetersiz olduğu da bilinen bir gerçektir. Öyleyse öğrencilerin önce bu lehçelerde ortaya konulmuş edebî metinleri çok iyi okumaları edebî metin inceleyip değerlendirmeleri ve yorumlamaları gerekmektedir. ©

## METİNLER

## A METNİ

Олар сени асла унутмадылар. Диңе уч гуп мундан озал олар сениң яиыңа гелип: «Биз бир нэче гунлук йөрише гидйәрис, шайыңы тутуп отур, биз сениң үс- түңден гелерис» дийип айдыпдылар. Сен олар «Хош» дийип жогап берипдиң. Ёлдашларың сени гөзләп гелипдилер, эмма сен өйде ёкдуң. Нәме себәбе өз ёлдаш-ларыңдан гачяңдына өзүң бери дүшүнйермин? Хей ёлдашдан-да оңат зат болармы. Мекдепде-де, мекдепден башга ерде-де, гынансаң-да, шатлансаң да, хәзирем, гелжекде-де, ёлдашсыз гечен гүнуң шовлы болмаз. «Мен олары хөкман гөзләп тапарын!» —дипиң, Агалы карар этди. Эдил шу вагт:

— Ёк, Керим, сең муның дүйбүнден нәдогры, жигинине гөз-гулак болсаң, оны өз яныңда гездирнп тербие берсең, оңа етеси зат бармы. Яңы оиы урмага хич хили делил ёкды ахырын. Неиең дөзүп билйәң?! - дийип, ; Оратды инди, ол диен гахарлы болмаса-да йүрегинден сыздырып гүрлейәрди. Бегенч Оратдынын тарапыны чалды: — Аглап әжесипе, я-да какасына айтса говумы? Мен шопуц ерине болсам-а мугаллыма-да айдардым. Жигим дийип енжиңп йөрмек болармы?

Баллының пишижеге йуреги авады. «Бу бир, обадан азашып гелен пишижекдир» дийип, чак этди. Догрудан-да пишежек Баллыларың гоңшуларының пишижегине чалым әдйәрди: түйи чал, гуйругы-гара, дөшлериниң ашагы ак. йөне велин бу чага пишежек туглек хем де хырсыз. Иң тапавутлы ери-де бу өрән чаласыңдан догумлыды.

## B METNİ

Шол колхоза көмек бермәге гелен йылым ез гарындашымыщ даяв, ёрга эшегини мүнүп шәхере гиденимде, оны йитирип гелендигим ядыма дүшди. Оны вокзалын голайыңда бейлеки эшеклерин яныңда бир агажа даңып гойдум. Соң гелип гөрсем, ала-бөле мениң мүнүп гайдан эшегим ёкды. Элбетде, гынандык. Ол вагтлар ол зейилли ёрга, даяв эшеклере мүңләп пул берилйәрди. Инди велин гызан базарда бир көпүге геченок. Хан-ха, өз башларына ыгышып йерлер!..

Көл дуруды. Эдил айна ялы ялпылдап ятырды. Догрусы келүң башында екеже гуш-да уруп бшшедим. Себәби гуш гөрүнмеди. Көлүң,

гырасындакы токайлыкда велин, гөгерчин.кән экен. Ол гөгерчинлер ыссыдан гачып, шу токайлыкда өзлерине месген тутунан болара чемели. Йөне велин бу юваш парахат гушлары гырмага богнум ысмады, Келе барып, бир әден задым хезил әдинип сува дүшүндим.

Гайдышыным чаксыз ядавдым. Ярпы ёлда: «Гел, бир азажык дынч алайын» дийип, төверегиме гарандым. Деряңын, гырасында гоша отуран тораңа гезүм дүшди. Шонуң саясында дынч алмак үчин ёлдан совулдым. Тораңа голай барамда, бир гара зат гымылдан ялы болды. Гошамы алдым-да, гулагыны чекдим, Ере япырылдым-да, ченедим. «Өзә улы гуш болара чемели!» дийип ичими теплетдим. Эгер шол гуш диен гарам еринден турмадык болса гүррүңсиз атжакдым.

Менин гуш диеним огланжык экен. йүзүмиң ак-там боландыгыны билип дурун. Иүрегим болса гүрсүлдәп агзымдан чыкайжак боляр. Мен онуң яныыа нәхили ылгап баранымы-да дуйман галдым. Огланжык болса хич затдан хабарсыз, маңа тарап өврүлди-де хормаг әдип салам берди.

## С МЕТНІ

Отуз үчүнжи б а ш

### ИКИ ГОЧУҢ ЧАКНЫШЫГЫ

Бухара хем Хорезм республикаларының совет дүзгүниңдең хас узақдадыгыны Атабаев өңден хем билйәрди, шол барада герекли еринде меселе-де гозгаярды. Москва хем Миллетлер комиссариатына баряң арзалар оны хас хем аныклады. Шол ики республикада милли ала-гөзлук болса дурдугыча ровачланярды. Халклар милли белүнишиги хем совет дүзгүнини талап әдйәрднлер. Шол талаплара бәс гелмедик кәбир Миллетчилер соңкы вагтда башга хили хең чалярды: бир мұң докуз йүз нигрими үчүнжи пылың башларында, Бухараны шол дуршуна Совет Союзына (Совет Союзы 1922-нжн йылың декабрь айының 30-нда гурлупды) гошмак барада гүррүң гөтерипдилер. Шол пылың ортасына голай Меркези Комитетде мнлли меселе барада геңеш болупды, Шол геңешде Мнлли комиссариатың адыңдан Гайгысыз Атабаев Бухара хем Хорезм республикаларының кәбир әмелдарларына мазалыжа дегипди. Бири шоида; «Бухара хем Хорезм республикаларының суверинетине шикест етирмекчи болярсыңыз» днйип, Гайгысызың үстүне гыгырып башлапды. Эмма Меркези Комитет

онун надаралык билен гүн гөрйән ери болманы үчин, сөзүниң соңуны ювутмага межбур болупды...

Атабаев Бухара гелен гүнлеринден башлап, Файзулла Хожаев икисиниң арасында чакнышма эмеле гелипди. Хақыкатдан-да оларың икиси ики гоча чалым эдйәрди. .

Икичәк бир душушықда Атабаев эдара ншгәрлеринден бирнәче адамың атларыны, тержимехалларыны мәлим эдип Файзулладан: